

Љубица СТАНКОВСКА
Институт за старословенска култура
Прилеп, Македонија

НЕСЛОВЕНСКИ АПЕЛАТИВИ ВО ХРВАТСКАТА И МАКЕДОНСКАТА ТОПОНИМИЈА

Историските општествено-социјални и културни околиности, во кои се развивале хрватскиот и македонскиот јазик, од една страна, и јазичниот контакт со несловенските балкански јазици, од друга, во определен сооднос, меѓудругото, го засегнале и развојот на нивните лексички системи во коишто по пат на инфилтрација навлегле бројни лексички заемки од туѓо потекло. Ваквата јазична констелација извршила соодветно влијание и врз развојот на хрватската и на македонската топонимија во кои, како резултат на лингвистичката интерференција, се интегрирале низа лексички елементи од различни супстратни и атстратни несловенски слоеви.

По овој повод ќе се осврнеме на неколку несловенски апелативи што се јавуваат паралелно во хрватската и во македонската топонимија, а кои се интересни од лексичко гледиште, но и во поглед на нивната ареална распространетост.

На задарскиот остров Угљан е регистрирана месноста со ниви *Podrim*, лоцирана непосредно на југозападната страна на најголемата локва на островот која се вика *Vidanje* или *Voda Vidanje*¹. Авторот на текстот, овој микропоним го објаснува на тој начин што смета дека некогаш во минатото локвата се викала *Rim*, па поаѓајќи од таа констатација, топонимот *Podrim* го смета за префиксирано име образувано од префиксот *pod-* и од топонимот **Rim*. Исчезнатиот хидроним **Rim*, за жал, авторот не го

¹ А. Rube Filipi, *Hidronimija zadarskih otoka, Onomastica jugoslavica*, knj. 11, Zagreb 1984, стр. 138.

објаснува. Познато е дека топонимот *Rim* често се пренесувал на хрватската територија, сп. ојконимот *Rim* (село во Врбовско), *Rim* 'место во околината на Загреб', *Rim*² на Истра каде што е познат и апелативот *rim* кој се употребува за означување на 'дан proštenja na porciunkulu'³. Да споменеме и тоа дека на островот Угљан, освен локвата *Vidanje*, има и други месности каде што има или порано имало локви: *Nirac*, *Drnić*, *Rivanka*, *Runka*, *Jankova voda*, *Dumboko* и други.

Со изнесеното толкување за етимологијата на микротопонимот *Podrim* сметаме дека не се исцрпени сите можности за неговото објаснување. Точно е тоа дека микротопонимот *Podrim* е префиксирано топонимско образување, но ни се чини дека на неговата структура може и поинаку да се гледа. Според нас постарата форма на микротопонимот *Podrim* била **Poddrim* составена од предлогот *pod-* и од исчезнатиот топоним, односно хидроним **Drim* кој, според нас, е наследен од старата илирска топонимија. Овој микротопоним, всушност, настанал од првобитната инструментална форма **под Дримом*. Консонантската група *-dd-*, што се јавува во формата **Poddrim*, се упростила со губењето на едното *d*. Предлогот **pod-* е општословенски и прасловенски, а настанал со додавање на *d* кон предлогот **po-*⁴. Со овој предлог, на пример, се образувани хрватските топоними *Pogreb*, *Podgora*, *Poduman*, *Pohlib*, *Pothum*, *Potkozara*⁵. Идентично топонимско образување претставува макротопонимот *Подрим* 'област што се наоѓа на левата страна на Бели Дрим' во Србија⁶.

Соодветно хидронимско име се среќава и на македонската јазична територија. Тоа е името на реката *Црни Дрим*, која извира на јужниот брег на Охридското Езеро кај манастирот Свети Наум, се влева во езерото и тече низ него, не мешајќи ја својата вода со езерската поради различниот хемиски состав, а кај градот Струга истечува од езерото, тече на север низ западна Македонија, а западно од Шар Планина на албанска територија се спојува со реката *Бели Дрим* и како река *Дрим* се влева во Јадранско Море⁷.

Името на реката *Дрим* е документирано уште кај античките писатели во повеќе фонетски форми. Од Страбон и Птоломеј тоа е забележано со формите *Δρεῖνος*, *Δρεῖλων*, *Δρίλων* (Страбон VII, 316, Птоломеј II, 16, 4), а

² P. Šimunović, Značajke buzetske toponimije, *Onomastica Jugoslavica*, 7, Zagreb 1978, стр. 64.

³ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, III, Zagreb 1973, стр. 143–144.

⁴ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, Zagreb 1972, стр. 692.

⁵ P. Šimunović, *Istočnojadranska toponimija*, Split 1986, стр. 292.

⁶ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb 1971, стр. 439.

⁷ В. Пјанка, *Топономастиката на Охридско-преспанскиот базен*, Скопје 1970, стр. 10.

кај Плиние се регистрирани формите *Dirinus*, *Drinus*, *Drinius* (Плиние III, 144, 150)⁸. Во византиските пишани извори името на реката *Црни Дрим* е запишано во 1018 година со формата Δρῖνος⁹, а во “Алексијадата” на Ана Комнина тоа се споменува во делот каде што се раскажува за настаните што се случувале околу 1090 година: τοῦ ποταμοῦ Δρῖμονος, Δριμόνι μευίστροφ ποταμοῦ¹⁰. Во словенските извори името на реката е забележено во Душановата грамота од 1358 година каде е запишано: на Дримоч¹¹. Во поновата научна литература и на географските карти се среќаваат повеќе форми на името: *Црни Дрин*, *Црни Дрим*, *Црн Дрим*, а во јазичната комуникација се употребува и формата *Дрим*.

Хидронимското име *Дрим* < **Drim-os* настанало со топонимизација на стариот и исчезнат гидрографски апелатив од илирско, односно од бригиско потекло **drim-os* со значењето ‘голема вода, река; брза, планинска река’, кој води потекло од ие. корен **der-*, **dr-i-* што значи ‘трча, брза; кине, бере’ кој е проширен со формантот *-m*¹². Со различни проширувања на коренот **der-*, **dr-*, како што е познато, се создадени и имињата на реките *Дрина*, *Драва*, *Драма*, *Одра* и други. Во научната литература за потеклото на односниве хидроними се изнесени различни мислења. Едни научници сметаат дека се од илирско, други од веиетско, трети од келтско, а четврти од тракиско потекло.

Најновите научни археолошки проучувања потврдуваат дека Бригите /Фригијците во раното бронзено време, во текот на доцното бронзео време и во преодниот период живееле на југозападниот балкански простор, односно во југозападна Македонија, во областите околу реката Девол, Охридското и Преспанското Езеро и Пелагоонија, околу реката Црна, потоа во јужна и југоисточна Албанија до реката Шкумба и градот Драч и северозападна Грција и областа Епир, а помали територии од централниот балкански простор, исто така, биле населени со бригиската популација, како што се бригиските енклави на просторот западно и источно од долниот тек на Вардар, како и на просторот на западна Македонија и на Косово и Метохија¹³. Бригиската етничка заедница, којашто била сместена меѓу влијанијата на илирската, дакиско-мизиската, траки-

⁸ Цитирано според Илиевски: П. Хр. Илиевски, *Балканолошки лингвистички студии*, Скопје 1988, стр. 417.

⁹ *Византиски извори за историју народа Југославије*, т. III, Београд 1966, стр. 126.

¹⁰ *Грџки извори за българската историја*, VIII, София 1971, стр. 121.

¹¹ С. Новаковиќ, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912, стр. 436.

¹² А. Mayer, *Die Sprache der alten Illyrier*, II, Wien 1957, стр. 42.

¹³ Е. Петрова, *Бригите на централниот Балкан во II и I милениум пред н.е.*, Скопје 1996, стр. 21, 66.

ската и хеленската сфера на влијание, покрај своите специфичности и карактеристики, се одликувала со елементи кои се заеднички за повеќе етнички популации што се одразило и во јазикот. Од изнесените податоци, се наметнува мислењето дека топонимите од Охридскиот регион кои имаат несловенско потекло треба да се сметаат како имиња кои потекнуваат од бригискиот јазик што е разбирливо ако се има предвид дека бригиската популација била најстара на овие простори. Подоцна оваа област влегувала во составот на Дасаретија која била населена со македонското племе Дасарети. На нашата јазична територија, на пример, со името *Дрин* се вика уште една помала река која е десна притока на реката Лакавица, притока на Брегалница¹⁴ каде што треба да се очекува пајонско етничко потекло, бидејќи на тој простор биле населени Пајонците. Разгледуваните хидронимски имиња, меѓудругото, покажуваат дека старите претсловенски балкански јазици имале заеднички јазични црти не само во фонетскиот и морфолошкиот систем, туку и во лексичкиот.

Во врска со граматичкиот род на името на реката *Дрим*, П. Скок вели дека потамонимот *Дрим* припаѓа на категоријата имиња од типот на *Дунав*, *Лом*, *Врбас*, *Ибар* и смета дека е создаден наспрема формата од женски род на името на реката *Дрина* под влијание на романскиот, односно на словенските јазици, а за појавата на консонантот *м* во обликот *Дрим* наместо *н* вели дека е секундарна, којашто се базира на дисимилацијата на денталите $d-n > d-m$ ¹⁵. Овие констатации изнесени во врска со родот и обликот на потамонимот *Дрим* за нас не се доволно убедливи.

Инаку, во Охридскиот регион се зачувани и други топоними кои имаат бригиско потекло. Еден од нив е и топонимот *Јадера*, односно *Горна Јадера* и *Долна Јадера*, месност со дол што се наоѓа на планината Галичица во атарот на селото Трпејца (Охридско), чиешто значење, исто така, е 'вода, река'¹⁶. Соодветни топонимски единици се застапени и во хрватската топонимија. Името *Јадер* е стариот назив на градот *Задар*, со името *Јадро* или *Јадер* се вика една рекичка кај Солин, која во античката литература е регистрирана во обликот *Iader*, а *Jadrrija* е месност кај Шибеник¹⁷. Со името *Jadrce* се вика и една локва на островот Угљан. За

¹⁴ Ј. Цвијић, *Основе за географију и геологију Македоније и Старе Србије*, I, Београд 1906, стр. 217.

¹⁵ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb 1971, стр. 439.

¹⁶ П. Хр. Илиевски, *Топонимастички белешки од реопот на Галичица, Балканолошки лингвистички студии*, Скопје 1988, стр. 453.

¹⁷ B. Finka, A. Šojat, *Obalna toponimija zadarsko-šibenskoga kopna i šibenskog otočja, Onomastica jugoslavica*, 3–4, Zagreb 1973–1974, стр. 37.

илирското потекло на топонимот *Jadar* П. Скок се изјаснил уште во 1917 година и тоа во прилогот во кој го засегнува толкувањето на потеклото на ојкоимот *Zadar* < *Jadert* + *-inus* < *Jadest* + *-inus*¹⁸, а во етимолошкиот речник вели дека *Zadar* е предримски приморски топоним¹⁹. М. Павловиќ, пак, хидронимите од типот *Jadar* ги подредува во топонимите од келтско потекло, односно тој смета дека наспрема илирските хидроними на овој терен морале да постојат и келтски²⁰, а Ф. Безлај за словенечкиот хидроним *Idrija* смета дека е претсловенски, односно дека има античко венетско потекло²¹. Разгледувајќи ја етимологијата на хидронимот *Jadar*, десна притока на *Дрињаца*, притока на *Дрина*, Д. Вуичиќ смета дека коренот **der-* // **dra-* што се содржи во основите на редица хидронимски имиња би можел да се смета за праиндоевропски корен со значење 'брзо да тече, трча, брза', а тоа би значело дека оваа база во одделни јазици или стари прадијалекти би можела да добие префиксно-суфиксни проширувања: **dreu-*, **drem-* (*Драва*, *Драма*), некакво партикуларно **o-* (*Одра*) или **o-* (**adr-*; ие. *o* > илирско *a*, венетско *o*)²². Поаѓајќи од овие факти, како и од дистрибуцијата на овие имиња на територијата на некогашните стари народи и нивниот зачуван латинизиран облик, тој смета дека е поприфатливо мислењето дека хидронимот *Jadar* да се толкува како име од илирско потекло.

Според нашето мислење, хидронимското име *Jadera* потекнува од постарото бригиско име **Adera* (гласот *j* е протетички), кое настанало со топонимизација на бригискиот хидрографски термин **adera* образуван со преф. **a-*, кор. **der-* 'кине, лапа; трча, брза' и суф. *-a* и има значење на 'вода, река што тече брзо или што кине, лапа сè пред себе'

Сумирајќи ги сознанијата, може да се претпостави дека големата локва на островот Угљан во минатото можела да се именува **Drim* и да означува 'вода, голема вода'²³.

Географскиот апелатив *крас* 'остар и тврд камен' претставува лексички остаток од претсловенските балкански јазици. Во апелативната лек-

¹⁸ P. Skok, *Iz ilirske toponomastike, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, knj. XXIX, sv. 1–4, Sarajevo 1917, стр. 124.

¹⁹ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb 1971, стр. 640.

²⁰ M. Pavlović, *Onomastica illyrica, Onomastica jugoslavica*, 1, Ljubljana 1969, стр. 32.

²¹ F. Bezlaž, *Slovenska vodna imena*, 1, Ljubljana 1961, стр. 222–223.

²² D. Vujičić, *Hidronimi (imena voda) u lijevom slivu Drine*, Sarajevo 1982, стр. 147.

²³ Во дискусијата по рефератот П. Шимуновиќ забележа дека микротопонимот *Podrim* би требало да се доведе во врска со хрватските топоними од типот на *Drimun*, *Drmun*, *Drimuna* кои се изведуваат од грч. дрџмов 'шума, дрма', в. P. Šimunović, *Istočnojadranska toponimija*, Split 1986, стр. 69.

сика на хрватскиот јазик апелативот *kras* се употребува паралелно со апелативот *kars* со значењата ‘остар и тврд камен’ и ‘каменливо земјиште’, а исто така е позната и варијантата *krasa* за ‘каменлива земја’ или ‘лошо, каменливо пасиште кое не може да се коси’. Апелативот *kras* се наоѓа во основата на редица топонимски единици како што се, на пример, топонимите *Kras*, *Krasice*, *Krasina*²⁴, *Krasica*, *Krasa*²⁵. Во својот “*Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*” П. Скок констатира дека лексемата *kras*, односно лексемата *kars* е наследена од илирско-дакискиот збор *carsus* кој има медитеранско потекло, а го доведува во врска со лат. *caris*, *carisis* ‘nomen saxi’. Притоа, тој забележува дека слогот *kra-* во лексемата *kras* настанал по законот на ликвидната метатеза од *kars*, како во *Scardina* > *Skradin*, а лексичката варијанта *karsa* настанала од коренот *kar-* со суфиксот *-sa*²⁶. Лексичката разновидност, пак, *krasa* тој смета дека потекнува од плуралната форма за среден род со колективно значење. Од истиот корен, вели Скок, е изведен и апелативот *krš* ‘рид, камен, крас’ и аугментативот *kršina*. Скок смета дека варијантата *krš* место *kras* настанала, веројатно, со вкрстување на девербативната именака *krš* од гл. *kršiti*. Како компаративен еквивалент Скок го посочува јужнофранцускиот топоним *Gras*.

Употребата на апелативот *kras* ‘камен, каменлив терен’ во македонскиот јазик е поограничена, а повеќе е позната лексемата *карст* ‘каменлива месност испресечена со длабнатини, крш’²⁷. Апелативот *карст*, според нас, настанал од постарата форма *карс* со додавање на консонантот *-t*, односно со вкстување на апелативот *карс*, кој е од туѓо потекло, и на апелативот *краста*, кој е општословенска лексема од прасловенско потекло: **korsta*. Пофреквентната употреба на апелативот *краста* во топонимијата на македонското јазично подрачје недвосмислено укажува дека настанало вкрстување меѓу двете лексеми што придонело за помалата употреба на лексемата *kras* и особено за исчезнувањето на зборот *карс*.

Од апелативот *kras* во македонската топонимија настанале топонимите *Красје* ‘месиост’ (Бачишта, Кичевско), *Красје* (Локов, Струшко),

²⁴ А. Šojat, *Geografski termini u toponimiji riječko-goranske regije, Onomastica jugoslavica*, knj. 10, Zagreb 1982, стр. 352, 355; D. Brozović Rončević, *Romansko-hrvatski dodiri u toponimiji Istre i Kvarnerskih otoka, Folia onomastica Croatica*, 7, Zagreb 1998, стр. 11.

²⁵ P. Skok, *Etimološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, Zagreb 1972, стр. 179.

²⁶ Исто, стр. 180.

²⁷ Т. Димитроски, Б. Корубин, Т. Стаматоски, *Речник на македонскиот јазик*, Скопје 1961, стр. 322, 361.

Црвена Крас ‘шума и нивје’ (Рамне, Велестово, Охридско), како и ојконимот *Красица* кој го регистрирал Фасмер како населено место во Грција, а е запишано со формите Κρασίτσα и Κρασέτσα ²⁸. Ојконимот *Красица* претставува топонимски еквивалент на хрватските топоними *Krasice* и *Krasica*.

Во македонската топонимија со името *Мушица* или *Мушица* се именуваат повеќе географски објекти. Во атарот на селата Сланско и Пласница (Кичевско) се наоѓа планината *Мушица*²⁹, а со исто име *Мушица* се вика и еден рид во атарот на селото Мачуково (Кукушко, Егејска Македонија), кое денес припаѓа во Грција. Со името *Мушица*, пак, се вика еден планински дел од Бушева Планина и нејзиниот врв висок 1800 м (Крушевско). Под врвот *Мушица* се наоѓа голем извор кој се вика Езериште, а месноста околу него е тресиште. На изворот Езериште е направен водовод со кој се снабдува градот Крушево со вода за пиење. Со името *Мушица* се вика и еден дол што се наоѓа во атарот на селото Полчишта (Прилепско).

Во основата на овие топонимски единици се крие придавката *мусив* што значи ‘намуртен, смуртен, лут’. Во современиот македонски јазик придавката *мусив* не се употребува, но затоа е во употреба глаголот *муси се* ‘се муртн’³⁰. Придавката *мусив* е образувана со придавскиот суфикс *-ив* од глаголот *муси (се)*.

Во хрватскиот јазик се познати именките *muso* и *musa*, како и аугментативот *musonja*, кои се употребуваат за ‘човек или жена кој е нерасположен, намуртен, смуртен’, а исто значење има и апелативот *muslija*, изведен со турската наставка *-li*, кој се употребува во Далмација. Од другите зборови се познати глаголот *musiti se* ‘да бидеш нерасположен и налутен’, неговата префиксирана изведенка *namusiti se* ‘се намурти’, која особено се употребува за ‘небото пред дожд’, како и придавката *musast* ‘намуртен, смуртен, лут’.

Етимологијата на овие лексеми не е сосоено јасна. Петар Скок во својот етимолошки речник го искажал мислењето дека овие зборови можат да претставуваат далматинско-романски лексички остатоци, чиешто потекло го доведува во врска со подоцнежниот латински апелатив *mūsus*³¹.

²⁸ M. Vasmer, *Die Slaven in Griechenland*, Berlin 1941, стр. 135.

²⁹ М. Смиљаниќ, *Кичевца, Населје и порекло становништва*, књ. 28, Београд 1935, стр. 475.

³⁰ Т. Димитроски, Б. Корубин, Т. Стаматоски, *Речник на македонскиот јазик*, Скопје 1961, стр. 428.

³¹ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, Zagreb 1972, стр. 488.

Оронимот *Мусиџца* настанал од постарата форма **Мусивиџца* којашто потекнува од првобитната синтагматска формација **Мусива (Планина)*, чијашто атрибуцка компонента е еднаква на формата за ж.р. *мусива* од придавката *мусив* ‘намуртен, смуртен, лут’, а по елиминирањето на географскиот апелатив *планина*, атрибутот **Мусива* се супстантивизирал со суфиксот *-иџа*. Во преносна смисла ‘намуртена, лута планина’ би значело дека е тоа планина каде што има често невреме, а тоа значи дека во месноста паѓа многу дожд и планинскиот терен е влажен и блатен. Во семантички поглед оронимот *Мусиџца*, значи, означува ‘намуртена, лута планина, планина каде што паѓа многу дожд, односно дождлива, влажна планина’.

Семантиката, пак, на хидронимот *Мусиџа* може да се изрази со значењето ‘лут дол, дол во кој водата надојдува, поројна вода’. Во структурна смисла овој хидроним настанал од првобитната атрибуцка синтагма **Мусива (Вода)*.

Сегашниот облик на оронимот и на хидронимот *Мусиџа* е добиен од постариот **Мусивиџца* најпрвин со губењето на интервокалното *џ*, а потоа со контракција на еднородните вокали *ии* во долго *ѝ* кое подоцна ја губи должината и преминува во *и*.

Во нашата топонимија коренот *мус-* се препознава и во основата на името на селото *Мусинџи* (Прилепско). Овој ојконим претставува етничко име добиено со топонимизација на етникот во множина **мусинџи* кој е образуван со суфиксот *-џи* од исчезнатиот топоним **Мусина* и означува ‘луѓе кои живеат во месноста **Мусна*’. Етимологијата на топонимот **Мусина* може да се третира на два начина.

Прво, овој топоним може да е создаден со топонимизација на исчезнатиот апелатив **мусина* ‘каливо, тињесто место, блато’ кој е изведен со именскиот суфикс *-ина* од корениот *мус-*, односно од глаголот *муси (се)*. Познато е дека суфиксот *-ина* се користел за образување на редица географски апелативи кои се изведени од именки, придавки и глаголи: *блатина*, *вдлабнатина*, *височина*, *вишина*, *вододерина* ‘суводолица, излокано место од дождови’, *глибовина* ‘глибаво, блатно место’, *долина*, *заветрина* ‘место заклонето од ветрови’, *издигнатина*, *копачина* ‘исчистено место подготвено за обработка’, *косина*, *кривина*, *кутлина*, *маклина* ‘влажно, мочурливо место, млака’, *мртвина* ‘блато’, *нерезина* ‘необработена, запустена земја’, *падина*, *плавина*, *плазина* ‘стрмно место по кое се спуштаат дрвја; место на карпа каде што истекува вода’, *планина*, *ридина*, *слатина* и други. Селото *Мусинџи* е лоцирано во пелагониската котлина, а во неговото соседство е селото *Подмол*, чиешто име е добиено, исто така, со топонимизација на географскиот апелатив *подмол* ‘место

подјадено од вода; мочурливо место, блато' што е уште една потврда за карактеристиките на теренот во минатото во пелагониската котлина.

Второ, топонимот **Мусина* може да претставува елиптично име добиено со супстантивизација на адјективот од некогашната синтагматска формација **Мусина (Ливада)*. Атрибутот **Мусина* од составот **Мусина (Ливада)* е образуван од личното име *Муса* со формата за женски род *-ина* од посесивниот придавски суфикс *-ин*.

На нашата територија е регистриран и топонимот *Мусинка* 'место покрај реката Пчиња'. Бидејќи месноста се наоѓа покрај река, а и поради неговото образување, со поголема сигурност може да се смета дека микротопонимот *Мусинка* е создаден со топонимизација на географскиот апелатив *мусинка* 'помало тињесто место, блатце'. Лексемата *мусинка* е деминутивно образување со суфиксот *-ка* од апелативот *мусина* 'калливо, тињесто место, блато' како што се образувани, на пример, географските термини *височинка, гаринка, длабнатинка, долинка, долнинка, долчинка, лединка, падинка, планинка* и други.

Остатоци од коренот *мус-* што се содржи во глаголот *муси (се)* и во придавката *мусив* се среќаваат и во македонскиот антропонимски систем. Имено, во турските пишани извори од XVI век се посведочени личните имиња *Мусо* и *Мусле* кои, покрај тоа што можат да претставуваат дијалектни деривати од личното име *Мојсеј*, сепак можеби е поцелисходно да се сметаат за образувања од придавката *мусив* 'намуртен, лут, нерасположен', односно да настанале од некое исчезнато сложено лично име во чијшто состав се наоѓа морфемата *мусо-*. Впрочем, соодветни антропонимски образувања се познати во словенските јазици. Така, на пример, придавките *љут* и *строг* се вклучени во деривацијата на антропонимите *Љутомир, Строго, Строгов*.

За жал, не успеавме да го откриеме присуството на базата *мус-* во хрватската топонимија што се должи, пред сè, на нашето итуро истражување, бидејќи при обработката на овој прилог тоа беше многу ограничено поради тоа што не располагавме со богат топонимски материјал од хрватската јазична територија. Се надеваме дека понатамошните истражувања врз хрватската топонимија ќе дадат определени резултати во оваа насока. Засега можеме да посочиме само еден топоним, кој, според нашето мислење, има определена етимолошка врска со разгледуваните онимски единици. Имено, во основата на адјективната компонента од топонимот *Musine prodoli* 'месност на островот Брач'³² сметаме дека се

³² P. Šimunović, *Toponimija otoka Brača*, Supetar 1972, стр. 297.

крие хрватското лично име *Musa* кое, како и македонските антропоними *Мусо* и *Мусле*, настанало од некој сложен антрипоним со морфемата *мусо*-. Топонимот *Musine prodoli* е композитно име составено од атрибуцката компонента *Musine*, која е образувана од личното име *Musa* со плуралниот облик *-ine* од придавскиот посесивен суфикс *-in*, и од именската компонента *prodoli*, еднаква на плуралниот облик од географскиот апелатив *prodol*³³.

Разгледувајќи ја топонимијата во полската крајбрежна област Поморје, па и пошироко западно од реката Висла, В. Н. Топоров, меѓу другите топоними со јазични елементи од балтичките јазици, ги наведува и топонимите *Mossin*, *Massin*, *Massein*, *Mussein*, *Maschein*, *Mussae*, потоа старопруските *Mussneyn*, *Mossaun*, *Mopsseun*, *Mussaun*, *Mussenuk*, а за споредба ги споменува и литванските топоними *Musé*, *Muselé*, *Musia*, *Musiné*, како и летонскиот топоним *Mnsa*³⁴, чиешто значење, веројатно, се доведува во врска со влажноста на теренот, односно овие топоними означуваат ‘мочурливи, блатни места’.

Овие факти укажуваат дека топоними со коренот **mus-* се среќаваат на поширока географска територија каде што се застапени различни јазици. Појавата на топонимите со коренот **mus-* и на друго јазично подрачје, освен на Балканот, од една страна, допушта да се помисли за неговото индоевропско потекло, а од друга, пак, тоа би значело дека апелативите и онимите изведени со коренот **mus-* на Балкаискиот Полуостров претставуваат остатоци од старите претсловенски балкански јазици, т.е. од илирскиот, односно од брнгискиот и пајонскиот јазик. Во овие балкански јазици, веројатно, биле во употреба лексемите изведени од кор. **mus-* со значење ‘влажен, блатен, нечист’ или ‘влажно место, блато’, а овој корен може да се доведе во врска со ие. кор. **mi-* проширен со формантот *-s* кој претставува превој од кор. **mei-* ‘влажен, иечист’³⁵, од кој потекнуваат и лексемите: хрв. *tah*, мак. *мов* < прасл. **mъhъ* ‘мувлосан’, лит. *mūsas*, *mūsai*, мн. *mūsos* ‘мувлосан’, хидр. *Mūsūs*, трак. **musas* ‘мувла, мувлосан’, топ. *Mōсыра*³⁶. Оттука може да се заклучи дека и далматинско-романските остатоци во хрватскиот јазик, како што се дефинирани од П. Скок, можат да водат потекло не само од латинскиот со кој старите балкански јазици биле во тесна индоевропска врска, туку и од илирскиот јазик.

³³ Исто, стр. 233.

³⁴ В. Н. Топоров, О балтийских элементах в гидронимии и топонимии к западу от Вислы, *Slavica Pragensia*, VIII, Praha 1966, стр. 261.

³⁵ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, II, Zagreb 1972, стр. 354.

³⁶ И. Дуриданов, *Езикът на Траките*, София 1976, стр. 41, 78.

Топонимот *Bus* е регистриран како име на месност на островот Брач и со право П. Шимуновиќ го доведува во врска со фитонимот *bis* и го класифицира во групата топоними кои означуваат месности покриени со шума и трева³⁷.

Фитонимиската база *бус* (*Serpes*) е поретко застапена во македонската топонимија. Оваа фитонимиска база се препознава во основата на топонимите *Бусаница* ‘месност во атарот на селото Рамно (Кумановско)’, *Бусеница* ‘шума во атарот на селото Герман (Кривоаланечко)’ и *Бусарник* ‘ниви и пасиште во атарот на селото Добровница, Кривоаланечко’. Фитонимиската база *бус* може да се препознае и во двочлениот топоним *Бусо Дрво* ‘голо место во планината’ (Рамне, Охридско).

Од структурна гледна точка, топонимите *Бусаница* и *Бусеница* му припаѓаат на нст топонимски структурен модел. Тие се произведени од постарите адјективни синтагми **Бусана (Нива)*, односно **Бусена (Шума)*. Атрибутските компоненти **Бусана* од синтагмата **Бусана (Нива)* и **Бусена* од составот **Бусена (Шума)* се образувани со придавскиот суфикс *-ан* од стсл. *-ънъ*, односно *-ен* од стсл. *-ѣнъ*. Атрибутските компоненти **Бусана* и **Бусена*, по елизијата на именскиот дел од составот, изразен со апелативите *нива* и *шума*, се супстантивизирале со суфиксот *-ица*.

Микротопонимот *Бусарник*, пак, потекнува од првобитната синтагматска формација **Бусарни (Рид)*, чијашто придавска морфема е образувана од дијалектниот апелатив **бусар* ‘место со бус’ со старата определена форма *-ни* од придавскиот суфикс *ънъ*.

Во семантички поглед топонимите *Бусаница*, *Бусеница* и *Бусарник* означуваат ‘места каде што има, каде што расте бус’.

Синтагматското име *Бусо Дрво* е добиено од постариот облик **Бусаво Дрво*, а е составено од придавката **Бусаво*, којашто е изведена од фитонимот *бус* со формата за среден род *-аво* од придавскиот суфикс *-ав*, и од именскиот член *Дрво*, којашто е иста со апелативот *дрво*. Мотивацијата на топонимот *Бусаво Дрво* означува ‘дрво кое расте во месност каде што има бус’.

Од изнесените примери можеме да извлечеме заклучок дека лексемата *бус* за означување на ‘вид трева, парче земја со трева’, главно, се употребува на дијалектното апелативно рамниште. Во северните македонски говори е во употреба и лексемата *бусје* изведена од *бус* со колективниот суфикс *-је*. Во Речникот на македонскиот јазик апелативот *бус* е регистриран како дијалектна лексичка разновидност на апелативот *баз*

³⁷ P. Šimunović, *Toponimija otoka Brača*, Supetar 1972, стр. 205.

‘парче земја со трева’³⁸. Со значењето ‘парче земја со трева’ апелативот *бус*, како и дериватите *бусе*, **бусина* се познати и во бугарскиот јазик³⁹. Со поголема фреквенција и дистрибуција апелативот *bus* е застапен во хрватскиот јазик, како и во српскиот. Од овој апелатив се изведени повеќе деривирани лексички единици како што се, на пример, *busje*, *busak*, *busika*, *busina*, *busenjača*, *busača*, а се изведени и неколку придавки: *busav*, *busast*, *busen*, како и деноминалните глаголи: *busati*, *busiti*⁴⁰. Овој фитонимски апелатив, исто така, е присутен и во топонимијата на српското јазично подрачје: *Бусина*, *Бусињска река*, *Бусовата*, *Бусовац*, *Бусур*⁴¹, како и во топонимијата на бугарското јазично подрачје: *Бусинци*⁴².

За потеклото на фитонимот *бус* (*Cespes*) етимолозите немаат востановено единствено гледиште. Разгледувајќи ја неговата етимологија, П. Скок во својот етимолошки речник се осврнува и на дотогашните мислења искажани од Даничиќ, кој лексемата *бус* ја изведува од коренот **bhū-*, од кој потекнува и апелативот *билје*, и од Бериекер, за кого етимологијата на овој апелатив е јасна, но помислува и на италијанското *bosco* ‘жбун, грм’ од кој се добил апелативот *bus* со исфрлање на морфемата *-co* која се чувствувала како словенски суфикс, не водејќи сметка притоа за изведенката *busen*. Тргувајќи од тоа дека лексемата *бус* е потврдена во хрватскиот, српскиот и бугарскиот јазик, П. Скок искажал мислење дека овој збор претставува лексички остаток од илирско-тракискиот супстрат⁴³. Во етимолошкиот речник на бугарскиот јазик во врска со етимологијата на фитонимот *бус* е искажано мислењето дека потекнува од италијанското *busso*, *bosso* ‘храст, шимшир’ (*Vixus sempervirens*) кое потекнува од латинското *buxus* ‘шимшир’⁴⁴.

Со искажаните мислења за етимологијата на фитонимот *бус* сметаме дека не се исцрпени сите можности за објаснувањето на неговото потекло. Ние сметаме дека мислењето на П. Скок заслужува најголемо внимание и истражувањата треба да продолжат во таа насока, односно дека потеклото на овој збор треба да се бара во старите несловенски балкански јазици. Апелативниот и топонимскиот материјал од македонското ја-

³⁸ Т. Димитроски, Б. Корубин, Т. Стаматоски, *Речник на македонскиот јазик*, Скопје 1961, стр. 50.

³⁹ *Български етимологичен речник*, т. I, София 1971, стр. 92.

⁴⁰ Р. Скок, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb 1971, стр. 242.

⁴¹ З. Павловиќ, *Хидронимија Србије*, Београд 1996, стр. 55.

⁴² *Български етимологичен речник*, т. I, София 1971, стр. 92.

⁴³ Р. Скок, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb 1971, стр. 243.

⁴⁴ *Български етимологичен речник*, т. I, София 1971, стр. 92.

зично подрачје секако ќе придонесат во разјаснувањето на потеклото на фитонимот *бус*.

Во атарот на селото Врбјани (Охридско), планинско село кое се наоѓа на една мала рекичка, десна притока на Сатеска, една месност се вика *Рузмајка*⁴⁵. Во основата на микротопонимот *Рузмајка* се крие фитонимскиот апелатив *рузмарин* (*Rosmarinos officinalis*). Постарата форма на микротопонимското име *Рузмајка* била **Рузмаринка* во која настанале ии-за фонетски промени. Најпрвин се загубил консонантот *p* кој се нашол во интервокална позиција со што се добила формата **Рузмаинка*, така што се создале фонетски услови за формирање на дифтонгот *aj* од нееднородните вокали *ai*, па се добила формата **Рузмајнка*. Потоа, коисонантската група *-јнк-* што се создала по извршените фонетски промени, бидејќи била тешка за изговор, се упростила со губењето на консонантот *n* со што се добила сегашната форма на микротопонимот *Рузмајка*.

Од структурна гледна точка, микротопонимот *Рузмајка* < **Рузмаринка* претставува топонимско образување кое е добиено со деривацискиот модел на дезинтеграната деривација. Имено, ова име потекнува од првобитната синтагматска формација **Рузмаринова* (*Нива, Ливада*), чијашто адјективна компонента е образувана со формата за ж.р. *-ова* од придавскиот суфикс *-ов*, која се супстантивизирала со суфиксот *-ка* по испаѓањето на именскиот дел од синтагматскиот состав. При извршувањето на таа деривациска постапка се елиминирала и придавската морфема *-ова*. На тој начин суфиксот *-ка* го презел значењето на придавскиот суфикс *-ов* и се здобил со ново месно значење, односно да означува 'место каде што има, каде што расте рузмарин'.

Фитонимот *рузмарин* е 'вид средоземноморско растение со зимзелени лисје и со ситен цвет, од кои се добива етерно масло'. Етимологијата на фитонимот *рузмарин* се доведува во врска со италијанското *rosmarino*, кое потекнува од латинската синтагма *ros marinus* 'морска роса' што претставува придавка изведена со суфиксот *-inus* од *ros maris*⁴⁶. Во хрватскиот јазик лексемата *ruzmarin* се јавува во повеќе дијалектни фонетски разновидности. За варијантата *rusmarin*, која е регистрирана во Дубровник, Петар Скок претпоставува дека е далматинско-романски облик, а варијантата *ružmarin* каде што се јавува замената на групата *zm* со *žm* вели дека е италијанизам, потоа како дијалектни фонетски разновидности се јавува и лексемите со дисимилација на *r – r* во *l – r*: *luzmarin*, *lužmarin*.

⁴⁵ В. Пјанка, *цит. дело*, стр. 170.

⁴⁶ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, III, Zagreb 1973, стр. 175.

Присуството на фитонимскиот апелатив *рузмарин*, заедно со неговите дијалектни фонетски разновидности, во основата на топонимите од хрватското подрачје би требало да биде позабележливо, но објавениот топонимски материјал од подрачјето на јадранскиот брег и од островите не ја потврдува оваа претпоставка. Имено, во разгледуваниот топонимски материјал се забележени само неколку топонимски единици: *Lusmariňak*⁴⁷.

Фитонимот *рузмарин* има одраз и во антропонимијата. Така, во хрватската антропонимија од фитонимот *рузмарин* се изведени женските лични имиња *Ruzmanka*, *Ruzmarinka*, *Ruzmirka*, *Ružmarinka*⁴⁸, а во македонскиот антропонимски фонд се регистрирани машкото лично име *Рузмарин* и хипокористикот *Рузман*⁴⁹.

На брегот на Охридското Езеро, како, на пример, во месноста Горица, вирее растението *рузмарин*. Бидејќи ова растение расте во краевите каде што има средоземна клима, не може да се очекува да расте во планинскиот крај каде што се наоѓа селото Врбјани. Причината за именување на објектот со името *Рузмајка* со сигурност не можеме да ја установиме. Можеби таа се состои во тоа што на тоа место имало засадено малку *рузмарин* кој успеал и во сурови климатски услови да опстане, а можеби со слично име се именувало некое друго растение што растело таму. П. Скок, на пример, забележува дека во хрватските дијалекти, односно во Вараждин, се употребува апелативот *ruzmarinka* за некој ‘вид јаболко’, кое е изведенка на *-ka* од апелативот *рузмарин*. Во дијалектната фитонимска лексика од македонскиот јазичен терен не е регистриран називот *рузмаринка* за ‘вид јаболко’, иако се регистрирани повеќе називи за фитонимот *јаболко* (*Malus*) како што се: *киселачка*, *дивјачка*, *лесница*, *петровка*, *бостанка*, *парванка*, *тетовка*, *калвер* или *калвир*, *канада јаболка*, *демирка*, *красатка*, *јонатан* и други⁵⁰. Во секој случај, јасно е дека името не е мотивирано од главните карактеристики на географскиот објект, туку затоа што растението *рузмарин* на именуваниот простор е застапено во мало количество, така што се истакнува со неговата изолираност и со неговото опстанување во суровите планински климатски услови.

Микротопонимот *Каштелица* ‘нивје’ во атарот на селото Броштица

⁴⁷ В. Finka, А. Šojat, Obalna toponimija zadarsko-šibenskoga kopna i šibenskog otočja, *Onomastica jugoslavica*, 3–4, Zagreb 1973–1974, стр. 55.

⁴⁸ М. Šimundić, Rječnik osobnih imena, Zagreb 1988, стр. 297–298.

⁴⁹ Љ. Станковска, Речник на личните имиња кај Македонците, Скопје 1992, стр. 242.

⁵⁰ М. Киш, Дијалектната лексика од областа на растителниот свет, Скопје 1996, 15–16.

(Дебарско)⁵¹ претставува еден од поинтересните топонимски образувања во нашата топонимија како во семантички, така и во структурен поглед. Овој микротопоним не се вбројува во топонимските деминутивни образувања од типот на *Локвица*, *Могилца*, *Млачица*, *Речица* како што на прв поглед може да се добие впечаток. Тој е создаден, всушност, со деривацискиот модел на дезинтегралната деривација. Имено, микротопонимот *Каштелица* потекнува од постарата адјективна синтагма **Каштелска* (*Нива*, *Шума*), чијшто атрибут е образуван со формата за женски род *-ска* од придавскиот суфикс *-скъ*. Во неговата основа се наоѓа апелативот *каштел* кој не се употребува во апелативната лексика на македонскиот јазик. Атрибутот **Каштелска*, по елизијата на именскиот дел од синтагмата, се супстантивизирал со суфиксот *-ица*, а при извршувањето на таа зборообразувачка постапка отпаднала и суфиксната морфема *-ска*.

Лексемата *каштел*, како што е познато, потекнува од латинското *castellum* што значи ‘тврдина’ > итал. *castello*, дем. од *castrum*. Лексемата *каштел* во нашата топонимија е романски лексички остаток. Апелативот *каштел*, освен неговото основно значење ‘тврдина’, во средниот век се употребувал и за означување на ‘феудално владетелство’.

Во топонимијата на хрватската јазична територија лексемата *kaštel*, како и варијантите *kaštil*, *koštel*, често се среќаваат во основата на топонимски единици. Од нив ќе наведеме само неколку: *Kaštil*, *Kaštila*, *Kaštillac*, *Kaštili*, *Koštilac*, *Koštilo*⁵², *Kastav*, *Kaštelj*⁵³, *Kašteline*, *Kaštel*⁵⁴. Овие имиња, како што забележува П. Шимуновиќ, се однесуваат на одбранбени тврдини кои се наоѓале на истакнати возвишенија каде што поминувале главните сообраќајни врски.

⁵¹ Б. Русић, *Жуна Дебарска*, Годишен зборник на Филозофскиот факултет во Скопје, Скопје 1957, стр. 62.

⁵² Р. Šimunović, *Toponimija otoka Brača*, Supetar 1972, стр. 188, 227.

⁵³ А. Šojat, *Geografski termini u toponimiji riječko-goranske regije*, *Onomastica jugoslavica*, knj. 10, Zagreb 1982, стр. 353.

⁵⁴ N. Vajs, *Geografske oznake romanskog podrijetla u nasoj otočkoj toponimiji*, *Onomastica jugoslavica*, knj. 10, Zagreb 1982, стр. 363.

Neslavenski apelativi u hrvatskoj i makedonskoj toponimiji

Sažetak

Povijesne, društvene i kulturne okolnosti u kojima su se razvijali hrvatski i makedonski jezik te kontinuirani jezični dodiri s neslavenskim jezicima utjecali su na razvoj njihovih leksičkih sustava u koje su prodrijele mnogobrojne leksičke posuđenice. Takav je jezični okvir znatno utjecao i na razvoj hrvatske i makedonske toponimije, u kojima se kao rezultat lingvističkih interferencija integrirao niz leksičkih elemenata s različitim supstratnim i apstratnim neslavenskim slojevima. U radu se autorica osvrće na nekolicinu neslavenskih apelativa koji se paralelno pojavljuju u hrvatskoj i makedonskoj toponimiji, a koji su s leksičkoga gledišta zanimljivi i u pogledu na rasprostranjenost apelativa od kojih su tvoreni.

Non-Slavic appellatives in Croatian and Macedonian toponymy

Summary

Historically social and cultural circumstances in which the Croatian and Macedonian languages have developed and, on the other hand, language contact with non-Slavic Balcan languages, actually a particular interrelation, influenced, among other things, the development of their lexical systems in which many lexical borrowings penetrated after infiltration. Such linguistic pattern affected the development of Croatian and Macedonian toponymy in a particular way, which integrated a series of lexical elements with various substrate and abstrate non-Slavic layers as a result of liguistic interference. Attention shall thus be paid to several non-Slavic appellatives which concurrently appear in Croatian and Macedonian toponymy and which are interesting in lexical terms as well as in terms of the appellatives' distribution.

Ključne riječi: hrvatska toponimija, makedonska toponimija, leksičke posuđenice, jezični dodiri

Key words: Croatian toponymy, Macedonian toponymy, lexical borrowings, language contacts